

DEVELOPMENT OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF TEACHERS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION SCHOOLS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Gafforova Sarvinoz Asrorovna,

*Guliston davlat Unverstiteti mustaqil tadqiqotchisi, Sirdaryo viloyati
pedagogik mahorat markazi Aniq , tabiiy fanlar maktabgacha, boshlang'ich va
maxsus ta'lim metodikalari kafedrasida katta o'qituvchisi*

E-mail: nizamovakmal0088@gmail.com

Tel: (33) 844-06-09

GulDU dotsenti, p.f.n. D.E. Toshtemirov taqrizi asosida

Annotation

The article analyzes the problem of developing methodological competence of teachers of general secondary education schools as an urgent pedagogical issue of the modern education system. It is substantiated that in the conditions of globalization, digitalization, prioritization of the competency-based approach in the world education space and changes in labor market requirements, the methodological potential of the teacher is one of the main factors determining the quality and effectiveness of education. Based on the analysis of regulatory legal acts adopted in the Republic of Uzbekistan, it was shown that the development of methodological competence of school teachers in the process of advanced training is one of the priority areas of state educational policy. The research of local scientists was summarized and scientific and practical problems that need to be solved in this direction were identified. As a result, the need to develop an integrative model of the development of methodological competence, pedagogical conditions and diagnostic mechanisms was substantiated.

Keywords: methodological competence, advanced training, school teacher, pedagogical problem, professional development, continuing education, digital learning environment, competency-based approach, pedagogical conditions, diagnostics

РАЗВИТИЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧИТЕЛЕЙ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СРЕДНИХ ШКОЛ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация

В статье анализируется проблема развития методической компетенции учителей общеобразовательных средних школ как актуальная педагогическая проблема современной системы образования. Обосновывается, что в условиях глобализации, цифровизации, приоритета компетентностного подхода в мировом образовательном пространстве и изменений требований рынка труда методический потенциал учителя является одним из главных факторов, определяющих качество и эффективность образования. На основе анализа нормативно-правовых актов, принятых в Республике Узбекистан, показано, что развитие методической компетенции школьных учителей в процессе повышения квалификации является одним из приоритетных направлений государственной образовательной политики. Обобщены исследования отечественных ученых и определены научно-практические проблемы, которые необходимо решить в этом направлении. В результате была обоснована необходимость разработки интегративной модели развития методической компетентности, педагогических условий и диагностических механизмов.

Ключевые слова: методическая компетентность, повышение квалификации, школьный учитель, педагогическая проблема, профессиональное развитие, непрерывное образование, цифровая среда обучения, компетентностный подход, педагогические условия, диагностика

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARI O‘QITUVCHILARINING METODIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Annotatsiya

Maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘qituvchilarining metodik kompetentligini rivojlantirish muammosi zamonaviy ta’lim tizimining dolzarb pedagogik masalasi sifatida tahlil qilingan. Jahon ta’lim makonida globallashtirish, raqamlashtirish, kompetensiyaviy yondashuvning ustuvorlashuvi va mehnat bozori talablarining o‘zgarishi sharoitida o‘qituvchining metodik salohiyati ta’lim sifati va samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri ekanligi asoslab berilgan. O‘zbekiston Respublikasida qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar tahlili asosida maktab o‘qituvchilarining metodik kompetentligini malaka oshirish jarayonida rivojlantirish davlat ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri ekanligi ko‘rsatildi. Mahalliy olimlarning tadqiqotlari umumlashtirilib, mazkur yo‘nalishda hal etilishi lozim bo‘lgan ilmiy-amaliy muammolar aniqlandi. Natijada metodik kompetentlikni rivojlantirishning integrativ modeli, pedagogik shart-sharoitlari va diagnostik mexanizmlarini ishlab chiqish zarurati asoslandi.

Kalit so‘zlar

metodik kompetentlik, malaka oshirish, maktab o‘qituvchisi, pedagogik muammo, kasbiy rivojlanish, uzluksiz ta’lim, raqamli ta’lim muhiti, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik shart-sharoit, diagnostika

Kirish

Jahon ta’lim tizimida yuz berayotgan tub o‘zgarishlar, xususan globallashtirish, raqamli texnologiyalarning jadallik bilan kirib kelishi, ta’lim mazmunining yangilanishi va mehnat bozori talablarining murakkablashuvi pedagog kadrlarning kasbiy salohiyatini uzluksiz rivojlantirish zaruratini kuchaytirmoqda. Ayniqsa, umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ta’lim sifati, o‘qituvchilarning funksional

savodxonligi, mustaqil fikrlashi va kompetensiyalarini shakllantirish bevosita o'qituvchining metodik kompetentligiga bog'liq.

Bugungi kunda metodik kompetentlik o'qituvchining faqat fan mazmunini bilishi bilan emas, balki ta'lim maqsadlarini aniq belgilashi, darsni loyihalashi, interfaol va raqamli ta'lim texnologiyalarini tanlashi, o'quvchilar faoliyatini tashkil etishi, baholash vositalarini qo'llashi va natijalarni reflektiv tahlil qilishi bilan belgilanadi. Shu bois malaka oshirish tizimini nazariy bilimlarni yangilash vositasi sifatida emas, balki o'qituvchining metodik fikrlashi va amaliy-metodik faoliyatini takomillashtiruvchi pedagogik tizim sifatida ko'rish zarur.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review).

Milliy pedagogika ilmida ham metodik kompetentlik va o'qituvchining kasbiy rivojlanishi masalalari yetarlicha e'tiborga olingan. Xususan, N.A. Muslimov kompetentlikni shaxsning kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlar uyg'unligi sifatida izohlaydi. Olimning tadqiqotlarida pedagogik kompetentlikning muhim tarkibiy qismi sifatida metodik tayyorgarlik va metodik faoliyat alohida o'rin egallaydi. S.T. Turg'unov o'qituvchining kasbiy kompetentligini uzluksiz rivojlanib boruvchi tizim deb baholaydi va malaka oshirishni kasbiy o'sishning asosiy vositasi sifatida ko'radi. N.N. Azizxo'jayeva pedagogik texnologiyalar, ta'limni texnologik tashkil etish va o'qituvchining metodik mahoratini takomillashtirish masalalarini chuqur tahlil qilgan. O.A. Qo'ysinov kompetensiyalarni shaxsning o'ziga, jamiyatga va faoliyatga munosabati bilan bog'liq holda guruhlash orqali ularning pedagogik shakllanish mexanizmlarini ko'rsatib beradi. M.A. Innazarov esa kompetensiyani yangi axborotni izlash, qayta ishlash va amaliyotda qo'llash qobiliyati bilan bog'laydi.

Shuningdek, O'zbekiston olimlarining professional va kasb ta'limi doirasida olib borgan tadqiqotlari ham ushbu mavzu uchun muhim ilmiy manba hisoblanadi. A.R. Xodjabayev o'quv-metodik ta'minotning pedagogik asoslarini ishlab chiqqan.

U.N. Nishonaliyev kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlash jarayonini tarixiy va innovatsion yondashuvlar asosida o'rgangan. R.X. Djurayev, H.F. Rashidov, U.I. Inoyatov, O.A. Abduquddusov, P.M. Maxsudov, D.U. Ro'ziyev, K.A. Karimov kabi tadqiqotchilar kasbiy ta'lim, masofaviy malaka oshirish, axborot-didaktik ta'minot, kompetentli-modulli yondashuv, raqamli malaka oshirish muhiti, metodik faoliyatga tayyorgarlik kabi yo'nalishlarda muhim ilmiy natijalarga erishganlar.

Biroq adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mavjud ilmiy izlanishlarning aksariyati pedagogik kompetentlik, kasbiy mahorat, metodik tayyorgarlik yoki bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash masalalariga bag'ishlangan bo'lib, umumiy o'rta ta'lim maktablari o'qituvchilarining metodik kompetentligini aynan malaka oshirish jarayonida rivojlantirish masalasi yetarli darajada kompleks va integrativ tarzda tadqiq etilmagan. Xususan, quyidagi ilmiy bo'shliqlar saqlanib qolmoqda:

metodik kompetentlikning malaka oshirish tizimidagi aniq mazmun va tuzilmasini belgilash;

uni rivojlantirishning tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlarini asoslash;

raqamli ta'lim muhiti bilan integratsiyalashgan rivojlantirish modelini ishlab chiqish;

metodik kompetentlikni baholash va monitoring qilish mezonlarini yaratish;

individual kasbiy rivojlanish trayektoriyasiga asoslangan metodik mexanizmlarni taklif etish.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology)

Hurmatli tinglovchilar, mazkur tadqiqotning metodologik asosini zamonaviy pedagogik fan yutuqlari, kompetensiyaviy ta'lim nazariyasi, andragogika, tizimli yondashuv va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyalari tashkil etadi. Tadqiqotda metodik kompetentlik o'qituvchining integrativ kasbiy sifati sifatida qaralib, uning mazmuni, tarkibi, rivojlanish mexanizmlari va baholash mezonlarini aniqlashga qaratilgan yondashuvlar tizimi tanlandi.

Birinchi metodologik tayanch sifatida kompetensiyaviy yondashuv qabul qilindi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, metodik kompetentlik o‘qituvchining nazariy bilimlari, amaliy ko‘nikmalari, kasbiy tajribasi, pedagogik tafakkuri, refleksiv faoliyati va motivatsiyasining birligida namoyon bo‘ladi. Kompetensiyaviy yondashuv metodik kompetentlikni faqat bilim yoki ko‘nikmalar yig‘indisi sifatida emas, balki real pedagogik vaziyatlarda samarali faoliyat yuritish imkonini beruvchi integrativ natija sifatida talqin qilishga xizmat qiladi. Aynan shu yondashuv asosida metodik kompetentlikning tarkibiy qismlarini, rivojlanish darajalarini va baholash ko‘rsatkichlarini aniqlash mumkin bo‘ladi.

Ikkinchi muhim yondashuv – tizimli yondashuvdir. Tizimli yondashuv asosida malaka oshirish jarayoni maqsad, mazmun, shakl, metod, vosita, natija va baholash komponentlaridan tashkil topgan yaxlit pedagogik tizim sifatida ko‘rib chiqildi. Bu yondashuv metodik kompetentlikni alohida unsurlar yig‘indisi emas, balki o‘zaro bog‘liq motivatsion, kognitiv, faoliyatli va refleksiv komponentlar birligi sifatida tahlil qilish imkonini beradi. Tizimli yondashuv tadqiqotda metodik kompetentlikni rivojlantirish modelini ishlab chiqish, pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash va malaka oshirishning barcha bosqichlari o‘rtasidagi uzviylikni asoslashda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Uchinchi yondashuv sifatida shaxsiy-faoliyatli yondashuv tanlandi. Bu yondashuv o‘qituvchini malaka oshirish jarayonining passiv obyektiga emas, balki faol subyekti sifatida ko‘rishni nazarda tutadi. Mazkur yondashuv asosida o‘qituvchining individual ehtiyojlari, kasbiy tajribasi, qiziqishlari, motivlari va o‘z-o‘zini rivojlantirishga tayyorligi hisobga olinadi. Chunki malaka oshirish tizimida tinglovchi tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki o‘z kasbiy o‘shini mustaqil boshqaruvchi shaxsdir. Shu sababli metodik kompetentlikni rivojlantirish jarayoni ham o‘qituvchining kasbiy ehtiyojlari, fan yo‘nalishi, tajribasi va shaxsiy rivojlanish sur‘atlariga moslashtirilishi kerak.

To‘rtinchi metodologik asos – andragogik yondashuvdir. Ma’lumki, malaka oshirish tizimidagi tinglovchilar katta yoshdagi pedagoglar bo‘lib, ular hayotiy va kasbiy tajribaga ega, mustaqil fikrlaydigan, o‘qishdan aniq amaliy natija kutadigan shaxslar hisoblanadi. Andragogik yondashuv aynan shu xususiyatlarni inobatga olgan holda ta’limni tashkil etishni nazarda tutadi. Unga ko‘ra, o‘qituvchilarni o‘qitishda amaliy yo‘naltirilganlik, mustaqillik, tajribaga tayangan holda o‘rganish, muammoli vaziyatlarni hal etish, kasbiy refleksiya va o‘z-o‘zini baholash mexanizmlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Beshinchi yondashuv – modulli yondashuvdir. Modulli yondashuv malaka oshirish mazmunini mantiqan yakunlangan, maqsadga yo‘naltirilgan, o‘zaro bog‘liq o‘quv bloklari asosida tashkil etishni nazarda tutadi. Mazkur yondashuv o‘qituvchilarning kasbiy ehtiyojlari va tayyorgarlik darajasiga mos ravishda ta’lim mazmunini tabaqalashtirish, bosqichma-bosqich o‘zlashtirish va natijani baholash imkonini beradi. Bu esa metodik kompetentlikni izchil va maqsadli rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi.

Oltinchi yondashuv – refleksiv yondashuv bo‘lib, u o‘qituvchining o‘z metodik faoliyatini tahlil qilishi, o‘z kuchli va zaif tomonlarini aniqlashi, kasbiy xatolarini ko‘ra olishi va rivojlanish istiqbollari belgilashiga qaratilgan. Metodik kompetentlikni rivojlantirishda refleksiya juda muhim, chunki o‘qituvchi faqat dars o‘tish bilan cheklanmaydi, balki o‘z pedagogik faoliyati ustidan muntazam tahlil va qayta ko‘rib chiqish ishlarini olib borishi zarur.

Tadqiqotda nazariy va amaliy usullar majmuasidan foydalanish maqsadga muvofiq deb topildi. Nazariy usullar qatoriga ilmiy-pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy-pedagogik o‘rganish, kontent-tahlil, tizimlashtirish, tasniflash va umumlashtirish kiritildi. Ushbu usullar yordamida metodik kompetentlikning ilmiy mohiyati, uning tarkibiy komponentlari, malaka oshirish jarayonidagi o‘rni va rivojlantirish mexanizmlari aniqlashtirildi.

Empirik usullar sifatida kuzatish, so‘rovnomma, suhbat, diagnostik topshiriqlar, ekspert baholash, o‘quv-metodik faoliyat natijalarini tahlil qilish kabi usullardan foydalanish mumkin. Bu usullar o‘qituvchilarning metodik kompetentlik darajasini aniqlash, ularning ehtiyojlarini o‘rganish, malaka oshirish jarayonining samaradorligini baholash va diagnostik xulosalar chiqarishga xizmat qiladi. Zaruratga ko‘ra, olingan natijalarni matematik-statistik qayta ishlash usullaridan ham foydalanish mumkin bo‘ladi.

Mazkur tadqiqot metodologiyasining asosiy tamoyillari sifatida quyidagilar belgilandi: ilmiylik, tizimlilik, izchillik, amaliy yo‘naltirilganlik, moslashuvchanlik, individuallashtirish, refleksivlik va natijadorlik. Ushbu tamoyillar metodik kompetentlikni rivojlantirish jarayonini maqsadli, boshqariladigan va samarali tashkil etish imkonini beradi.

Shunday qilib, tadqiqot metodologiyasi malaka oshirish jarayonida maktab o‘qituvchilarining metodik kompetentligini rivojlantirishni ko‘p omilli, ko‘p bosqichli va integrativ pedagogik jarayon sifatida o‘rganishga qaratilgan. Tanlangan metodologik yondashuvlar va usullar mazkur muammoning nazariy asoslarini ochib berish, amaliy mexanizmlarini ishlab chiqish va istiqboldagi ilmiy xulosalarni asoslash uchun mustahkam zamin yaratadi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results)

Xalqaro ta’lim konsepsiyalarida “butun hayot davomida ta’lim olish” g‘oyasining ustuvor ahamiyat kasb etishi o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishini uzluksiz jarayon sifatida talqin etishni taqozo etadi. YuNESKO, OECD va boshqa xalqaro tuzilmalar tomonidan ilgari surilayotgan yondashuvlarda o‘qituvchi ta’lim tizimining markaziy subyekti sifatida ko‘riladi. Bu esa metodik kompetentlikni rivojlantirish masalasini strategik darajaga olib chiqadi.

Jahon amaliyotida malaka oshirish dasturlarini modulli, andragogik, shaxsga yo‘naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlar asosida takomillashtirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Case study, coaching, mentoring, collaborative learning,

reflective learning kabi yondashuvlar o'qituvchining metodik tayyorgarligini kuchaytirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Bunday amaliyot o'qituvchining nazariy bilimni kengaytirish bilan birga, darsni innovatsion tashkil etish, individual yondashuvni ta'minlash, fanlararo integratsiyani kuchaytirish va o'quv natijalarini xolis baholash imkonini beradi.

O'zbekiston ta'lim tizimida ham ushbu yo'nalishga katta e'tibor qaratilgan. Xususan, PF-5712-son Farmonda xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish, pedagog kadrlar malakasini oshirishning samarali mexanizmlarini joriy etish vazifalari belgilangan. PF-134-son Farmonda maktab ta'limida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, o'qituvchilarning kasbiy mahorati va metodik tayyorgarligini oshirish strategik yo'nalish sifatida qayd etilgan. PQ-231-son Qaror, "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonun, "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi O'RQ-901-son Qonun hamda Vazirlar Mahkamasining 867-son Qarori pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi va metodik salohiyatini oshirishning huquqiy zaminini yaratadi.

Mahalliy ilmiy tadqiqotlar tahlili ham mazkur muammoning dolzarbligini tasdiqlaydi. N.A. Muslimov pedagogik kompetentlikni integrativ kasbiy sifat sifatida talqin etib, metodik komponentning o'qituvchi faoliyatidagi hal qiluvchi o'rnini ko'rsatadi. S.T. Turg'unov o'qituvchining kasbiy kompetentligini uzluksiz rivojlanuvchi tizim deb baholaydi. N.N. Azizxo'jayeva pedagogik texnologiyalar va metodik faoliyatni uyg'un tashkil etish zarurligini asoslaydi. D. Sarimova esa o'qituvchilarning metodik kompetentligini takomillashtirish masalasini ta'lim sifati bilan bevosita bog'laydi.

Shunga qaramay, mavjud ilmiy manbalar tahlili quyidagi muammolar saqlanib qolayotganini ko'rsatdi: birinchidan, maktab o'qituvchilarining metodik kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan malaka oshirish mazmuni yetarli darajada tizimlashtirilmagan; ikkinchidan, bu jarayonning pedagogik shart-sharoitlari va amaliy mexanizmlari to'liq ishlab chiqilmagan; uchinchidan, raqamli

ta'lim muhiti sharoitida metodik kompetentlikni rivojlantirish modeli yetarli darajada asoslanmagan; to'rtinchidan, metodik kompetentlikni baholash va monitoring qilish mezonlari hamda diagnostik vositalarining yagona tizimi shakllanmagan.

Demak, umumiy o'rta ta'lim maktablari o'qituvchilarining metodik kompetentligini rivojlantirish bugungi kunda nafaqat amaliy, balki nazariy-pedagogik muammo sifatida ham dolzarbdir. Ushbu muammo ta'lim sifati, o'qituvchi faoliyatining samaradorligi va malaka oshirish tizimining natijadorligi bilan chambarchas bog'liqdir.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations).

Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'qituvchilarining metodik kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor pedagogik muammolaridan biridir. Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

1. metodik kompetentlik ta'lim sifati va samaradorligini belgilovchi muhim kasbiy sifat hisoblanadi;
2. O'zbekistondagi normativ-huquqiy hujjatlar mazkur yo'nalishni davlat ta'lim siyosatining ustuvor vazifasi sifatida belgilaydi;
3. mahalliy tadqiqotlarda pedagogik kompetentlik va metodik tayyorgarlik masalalari o'rganilgan bo'lsa-da, aynan malaka oshirish jarayonida metodik kompetentlikni rivojlantirishning integrativ modeli yetarli darajada ishlab chiqilmagan;
4. mazkur yo'nalishda pedagogik shart-sharoitlar, diagnostik mezonlar, raqamli va interfaol texnologiyalar asosidagi rivojlantiruvchi mexanizmlarni takomillashtirish zarur.

Shu jihatdan, malaka oshirish tizimini metodik kompetentlikni maqsadli rivojlantirishga yo'naltirish tadqiqotning ilmiy-amaliy ahamiyatini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi PF–5712-son Farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 11 maydagi PF–134-son Farmoni.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–231-son Qarori.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ–637-son Qonuni.
6. O‘zbekiston Respublikasining “Pedagogning maqomi to‘g‘risida”gi O‘RQ–901-son Qonuni.
7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 867-son Qarori.
8. Muslimov N.A. pedagogik kompetentlik va kasbiy tayyorgarlik muammolariga oid ilmiy ishlari.
9. Turg‘unov S.T. o‘qituvchining kasbiy kompetentligini rivojlantirishga doir tadqiqotlar.
10. Azizxo‘jayeva N.N. pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahoratga oid ilmiy ishlari.
11. Sarimova D. O‘qituvchilarning metodik kompetentligini takomillashtirish muammolari.